

Oskeruše – zapomenutý ovocný strom Evropy II.

Jeřáb oskeruše (*Sorbus domestica*) – lesní i kulturní druh, je stále málo poznávaný ovocný strom, který měl v minulosti zlatý věk a dnes znovu objevujeme jeho kvality a možnosti využití jako dlouhověkého, poměrně odolného stromu v krajině i v ovocnářství. V prvním dílu jsme odkrývali historii a rozšíření druhu (Živa 2018, 2: 76–78). V druhém dílu se věnujeme jeho bionomii, růstu, genetice a také pomologii.

Jeřáb oskeruše se v naší kulturní krajině vyskytuje vzácně jako mohutný a krajinářsky cenný strom. Volně rostoucí stromy mají širokou kulovitou korunu dosahující průměru 15–20 m, a výšky i 25 m (obr. 1–3). Naproti tomu v lesním zápoji dorůstají až 35 m a korunu mají spíše oválnou, větve vodorovně rozložené, obloukovitě vzhůru zahnuté a hustě větvené (obr. 4). Oskeruše dokáže růst i na lokalitách s extrémně mělkým půdním horizontem – na skalnatých výchozech, v suťových lesích a na krasových plošinách, kde vytváří keřovitě porosty vysoké 3–5 m.

Ve svém areálu, který sahá od Španělska až po Turecko a Krym, se nikde nevyskytuje v souvislých porostech. Hustota oskeruší v lesích je značně rozdílná (přibližně 20–120 stromů na 1 000 ha) v závislosti na typu biotopu a zásazích člověka. Např. ve švýcarských lesích roste ca 40 stromů na 1 000 ha (Rudow 2006), naopak poměrně vysokou hustotu můžeme nalézt v Maďarsku, kde dosahuje i přes 100 oskeruší na 1 000 ha (Ladislav Bakay, Kiss Balasz, osob-

ní sdělení). Původně rostla ve střední Evropě v teplomilných řídkých doubravách nebo suťových lesích, které se dnes řadí mezi vzácné biotopy. Vzácnost druhu v dubovém a bukovém vegetačním stupni je v současnosti dána intenzivním lesním hospodařením s hustými monokulturami, kdy lesy jsou více zapojené a chybí rozvolněné okraje, lesnaté meze a remízy. Při průzkumu především dubohabrových lesů na jihovýchodní Moravě bylo na ploše okolo 30 000 ha zjištěno přes 750 stromů oskeruší, což je jen asi 25 stromů na 1 000 ha. Najdou se však i dostatečně vhodné porosty, kdy roste v přepočtu až 120 stromů na 1 000 ha (Ždánický les, les Dolní Kapansko).

Citlivý lesní strom

V Maďarsku, na Slovensku, v Rakousku a Německu i na jihovýchodní Moravě najdeme oskeruši vzácně v lesních okrajích, na světlinách nebo v řídkých porostech. Starší rostliny již lépe odolávají konkurenci jiných lesních dřevin, např. dubu

(Kellenberger a kol. 2003). Biotopovým nárokům druhu odpovídají spíše světlé lesy, proto je jeho současný výskyt přirozeně vzácný. Jeřáb oskeruše má společně s jeřábem břekem (*S. torminalis*) a j. mukem (*S. aria*) v rámci rodu nejmenší schopnost přirozené obnovy. Jeho světlomilnost dokládá převážný výskyt na jižních, jihovýchodně a jihozápadně orientovaných lesních svazích. Stromy, které nedorostly do úrovně korun horního patra lesa, v zastínění vlivem konkurence ostatních dřevin uschnou. Na bohatých půdách mohou oskeruše přerůst duby a dosáhnout výšky až 30 m a průměru kmene (ve výčetní výšce 130 cm nad zemí) až 60 cm v mýtním věku 130 let (Rotach 2003). Ve Středozemí a v Maďarsku byla místy pozorována tvorba rozšířené koruny, která má v nižším patře lesa větší asimilační schopnost. V takovém stavu ale dokáže jen několik let vyčkávat na rozvolnění korunového zápoje. Při vytvoření světliny rychle přerůstá okolí. V prosvětlených lesích na mělkých nebo chudých půdách dospělí jedinci dobře snášejí i konkurenci jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*), který zde silně zmlazuje.

Na území jihovýchodní Moravy je přirozené zmlazení oskeruší za posledních 50 let, po němž je sledováno, vzácné, což může být způsobeno nejen hustými lesními porosty, ale i značným selekčním tlakem býložravců. S kořenovými výmladky se zde setkáváme opravdu ojediněle, podobně jako se semenáčky. Mnohem častěji, i když stále vzácně, přirozenou obnovou oskeruše nacházíme v Českém středohoří – nejčastěji v bezprostřední blízkosti starších stromů. Mnohdy rostou v křovitých remízcích, chráněny proti býložravcům. Právě takový vegetační kryt je v prvních letech růstu pro oskeruši velmi důležitý.

Ve volné krajině

V Evropě je oskeruše pěstována jako ovocná dřevina nejméně 2 000 let – Theophrastos (300 př. n. l.) popisuje oskeruše v kapitole o kulturních rostlinách. Ve volné krajině na našem území je udržována a vysazována již více než 600 let. Z historických záznamů víme, že stromy oskeruší bývaly od středověku ponechávány při klučení lesa jako solitéry, které přinášely nadále ovoce pro pastvu i lidskou spotřebu. Šlo o cenný strom pastevních lesů – lesních zahrad s extenzivně využívanými ovocnými stromy. V současnosti je oskeruše místy vysazována v lesích a také agrolésních systémech, v nichž se ukazuje její

1

1 Vitální Adamcova oskeruša (jeřáb oskeruše – *Sorbus domestica*) na vrchu Žerotín u Strážnice, s obvodem kmene 4,62 m, byla v r. 2007 zapsána jako nejmohutnější ovocný strom České republiky.

2 až 4 Koruny oskeruší rostoucích v otevřené krajině vinohradů a pastvin Bílých Karpat – zde u stromu mladého, zhruba 10letého (obr. 2) a 200letého (4), se liší od korun lesních oskeruší (3, Ždánický les). Foto Z. Špišek (obr. 2 a 4)

5 a 6 Miklova oskeruša ve Zlámanci nedaleko Uherského Hradiště má obvod kmene 4,5 m a stáří je odhadováno na 500 let (obr. 6 je z r. 2013)

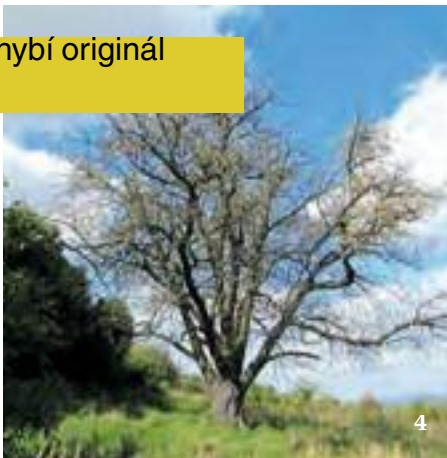

2

3

chybí originál

4

odolnost k probíhajícím klimatickým změnám, kdy má mimo jiné dobrý přírůstek i na sušších lokalitách. Od r. 2005, kdy Lesy ČR vyhlásily oskeruší stromem roku, je pěstována v lesích v Programu 2000; přes 3 000 oskeruší je od r. 1995 sledováno v agrolesnickém systému v Restinclière na jihu Francie (osobní sdělení Christian Dupraz).

Průměrný strom (ve věku 20–200 let) ve volné krajině bez známek poškození nevyžaduje žádnou zvláštní péči. Vzrostlé oskeruše si samy usměrňují větve zahušťující korunu. Stromy starší 200–250 let s bohatou korunou mají už často vyvinutou středovou dutinu, což odpovídá bionomii druhu, a strom s tímto handicapem může žít ještě dlouhé desítky let i díky velmi pevnému a pružnému dřevu. Za staré lze po-

važovat jedince, kteří již dosáhli maximální velikosti koruny, a ta začíná prosychat a pomalu se zmenšovat. Tehdy nastává samovolný opad větví, jež strom už není schopen uživit. Senescenční stadium oskeruše nastupuje, podle podmínek konkrétního místa, ve věku 300 až 500 let (obr. 5).

Nejmohutnější oskeruše

Dnes se mohutné stromy oskeruší nacházejí ve střední a západní Evropě mezi 47. a 50. rovnoběžkou. V německém Hesensku v okolí města Kronberg má několik z nich výčetní obvod kmene přes 4 m a u největší oskeruše Německa rostoucí v obci Ockstadt 4,4 m. Ve Francii roste pravděpodobně nejmohutnější strom s výčetním obvodem kmene 4,57 m u malé obce Mavilly-Mandelot u Baune v Burgundsku. V rakouském Gieblhüblu u Vídně ještě nedávno dosahoval největší jedinec obvod 4,52 m a největší známý z Maďarska v obci Tokaj má obvod kmene 3,80 m. V současnosti nejmohutnější žijící oskeruše se ale vyskytují na česko-slovenském pomezí; ve výčetní výšce mají obvod přes 4,5 m a průměr okolo 150 cm, jejich stáří se odhaduje na 400 až 500 let (Čížková a kol. 1999, Hrdoušek a kol. 2003).

Na moravské straně máme největší strom zvaný Adamcova oskeruše ve vinohradech na vrchu Žerotín v Bílých Karpatech u města Strážnice (obr. 1). Má rozkladitou korunu vysokou 11 m a širokou přes 18 m, výčetní obvod kmene byl v r. 2017 naměřen 4,71 m. Strom s největším zjištěným obvodem kmene je v současnosti

oskeruše ve vinohradech u obce Modra v Malých Karpatech na Slovensku. Dosahuje výšky koruny 15 m, šířky průměrně 12 m a obvod kmene byl při veřejném měření v rámci exkurze spolku Corminaria v r. 2012 úctyhodných 5,03 m, průměr byl stanoven na 160 cm (pozn.: sdružení Corminaria k ochraně a podpoře dvou ohrožených druhů lesních ovocných dřevin – jeřábu oskeruše a j. břeku – bylo založeno v r. 1994 ve Frankfurtu nad Mohanem; www.corminaria.de).

Stáří stromů

Odhadnout stáří stromu není jednoduchou záležitostí – rychlost růstu závisí na úživnosti stanoviště, geografické poloze (expozici svahu nebo zeměpisné šířce), vhodných klimatických podmínkách v daném roce a neméně na patogenních faktorech (napadení škůdci a chorobami). Kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu populace oskeruše na lokalitách v Bílých Karpatech (Žerotín, Šumárník a Výzkum) byl proveden odběr vzorků z 27 jedinců pro následnou dendrochronologickou analýzu (Špíšek 2013).

Nejmladší oskeruše měla výčetní obvod 48 cm (průměr 15 cm) a zjištěné stáří 27 let, nejstarší měřený strom s obvodem 270 cm (průměr 85 cm) žil podle počtu letokruhů 237 let. Roční přírůstek obvodu kmene sledovaných stromů se pohybuje mezi 2,5–15,4 mm. Stromy s větším výčetním obvodem bohužel nelze analyzovat, protože, jak jsme již zmínili, jejich kmene často vytvářejí dutiny. Ze vztahu věku a výčetního obvodu oskeruší můžeme vyčíslit postupné lineární zvětšování tloušťky kmene i do vysokého stáří stromu (viz graf na webovém stránce Živy). Podle ní bychom mohli odhadnout věk nejmohutnějších stromů na vrchu Žerotín zhruba na 410–450 let. Tento odhad je však podhodnocený, protože stromy po celý život nerostou stálou rychlostí a v senescenčním stadiu se druhotně tloušťka kmene zpomaluje. Přírůstek obvodu největších oskeruší na moravsko-slovenském pomezí dosahují ročně 0,5–1 cm, největší stromy s výčetním obvodem kmene přes 400 cm mohou být staré více než 400 let. Na základě těchto měření se domníváme, že nejmohutnější oskeruše v České republice, nazývaná Adamcova, zde roste až 470 let a Miklova oskeruše ze Zlámance (obr. 5 a 6), která jeví známky stárnutí, i přes 500 let.

V některých případech vlivem specifických podmínek je přírůstek velmi malý, či naopak neobvykle velký. Enormně malý

5

6

přírůst byl zaznamenán při extrémním suchu, nedostatku živin nebo na skalních biotopech. Příkladem mohou být stromy na poloostrově Krym, kde je poměrně suché podnebí a skeletovitá půda. Oskeruše o výčetním průměru kmene okolo 70 cm jsou zde staré 300 i více let (osobní sdělení V. Mezhenkyj). Ojedinelý nález byl učiněn v Jižním Walesu v Porthkerry country park, kde jeřáb oskeruše roste a zmlazuje na vápencových útesech. Nejstarší zjištěný jedinec má obvod kmene pouhých 41 cm (průměr 13 cm). Věk tohoto stromu byl odhadnut přibližně na 300 let podle letokruhů odlomené větve o průměru 6 cm, kde bylo napočítáno přes 80 letokruhů (Hampton a Key 1995).

Zajímavé údaje o stáří oskeruší také poskytnou vzácná data z lesnictví. Na začátku 20. stol. byly již oskeruše využívány jako semenné výstavy v lesích a sledovaly se jejich růstové parametry (např. Chadt 1913). První známá fotografická dokumentace oskeruše na našem území byla pořízena r. 1912 ve Ždánickém lese nedaleko Panského vinohradu v polesí Dambořice a v polesí Kobeřickém (obr. 7). Obvod kmene stromu od Dambořic v r. 1912 byl 1,26 m, výška asi 15 m a stáří odhadnuto na 160–200 let. O více než 100 let později má strom obvod 2,13 m a průměr 67 cm, stále plodí poměrně velké kónické plody. Ve Švýcarsku v severozápadní části regionu ve Wetterauve byl v letech 1987–2006 sledován přírůst 6 lesních oskeruší o průměru (obvodu) kmene od 0,52 m (1,65 m) až do 1,02 m (3,25 m). V průběhu 19 let stromy vykazovaly přírůst od 1,6 do 6,8 mm v průměru kmene za rok; změny obvodu pak vycházejí 0,5–2,1 cm za rok (Werner a Mauer 2007), což odpovídá přírůstu stromů v krajině.

Genetická variabilita

Oskeruše se v Evropě na celém území vyskytují roztroušeně v malých populacích, často od sebe vzdálených. Na pozadí těchto skutečností je tedy nutné interpretovat sledování jejich genetické variability. Zatím nejobsáhlejší studie zahrnovala 440 vzorků pocházejících z 9 států – Rakouska, Švýcarska, Slovinska, Bosny a Hercegoviny, Srbska, Chorvatska, Bulharska, Francie a Itálie (z území Slovenska, Moravy ani Čech vzorky odebrány nebyly). Analýza probíhala pomocí 7 jaderných mikrosatelitů a chloroplastových minisatelitů (krátkých repetitivních úseků DNA používaných jako genetické markery). Ukázala, že dochází jen k minimálnímu příbuzenskému křížení (inbreedingu) a populace vykazovaly neobvykle vysokou genetickou variabilitu v obou typech markerů, jak je také běžné u druhů s podobnou životní charakteristikou (např. hrušně polníčky – *Pyrus pyras-ter* nebo jeřábu břeku). Podle provedených analýz je zřejmé, že sledované populace jeřábu oskeruše v Evropě tvoří tři odlišné skupiny populací (klastry), a to ve Francii, v Rakousku a Švýcarsku, a na Balkáně a v Itálii. Genetická variabilita se z jižních oblastí směrem na sever nemění, zůstává stále vysoká. Nejvíce kulturně pěstovaných odrůd pochází z Itálie.

Na základě mapování v České republice bylo odebráno 197 vzorků pro analýzu jaderné DNA pomocí čtyř mikrosatelitů (Z. Špíšek, zatím nepublikované údaje).

Zaměřili jsme se na populace jihovýchodní Moravy a Českého středohoří. Výsledky opět prokázaly malou míru příbuzenského křížení. Převažuje vnitropopulační variabilita (94 %) nad mezipopulační (6 %). Vnitropopulační variabilita je dosti vysoká ve srovnání s variabilitou zjištěnou na maďarských lokalitách (Kamm a kol. 2009). Variabilita v Českém středohoří je daleko nižší než na Moravě. Dané charakteristiky jsou o to zajímavější, pokud je spojíme s rozšířením oskeruše na severní hranici areálu. Mezi Českým středohořím a moravskými populacemi neexistuje kontinuální návaznost, ale je zde ca 250 km proluka (viz mapa v prvním dílu v Živě 2018, 1). Moravské populace mají shodné alely s rakouskými a balkánskými a také plynule navazují svým rozšířením na slovenské a rakouské populace.

Nesmíme opomenout vliv člověka, který díky mnohasetleté kultivaci oskeruší v kulturní krajině jistě přispěl k současnému rozšíření (transportem plodů, semen i stromků). Mohl přispět k současnému genetickému rozdělení, zejména ve středozemním regionu. V současnosti se severní část areálu rychle mění – ubývají přirozené populace oskeruší a kultivace převažuje nad přirozenou obnovou.

Staronový ovocný druh

● Variabilita plodů

Pro lepší poznání druhu a jeho diverzity je důležitá také znalost variability plodů. Malvice oskeruší vykazují značnou variabilitu z hlediska velikosti a hmotnosti, tvaru i barvy, jak v rámci Evropy, tak u nás. Průměr malvice se pohybuje v rozmezí 1,5–5 cm, hmotnost mezi 4–40 g. Průměrná hmotnost plodů na jihovýchodní Moravě je 6–12 g, maximum zjištěné na Moravě bylo 35 g. V Itálii plody odrůdy Pannelle váží až 40 g, ty největší i 49 g, při rozměru 4,5 × 5,4 cm. Nejtěžší a největší plody byly zaznamenány na mladém stromě ve Francii v Paříži, jejichž hmotnost přesáhla 50 g.

7 Oskeruše v polesí Dambořice ve Ždánickém lese na snímku z r. 1912. V současnosti představuje s obvodem kmene 2,13 m největší lesní oskeruši v ČR. Foto z publikace Dějiny lesů a lesnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Chadt 1913)

8 Plody odrůd z Itálie (zleva): Sicilská žlutá Parrocchiane, Sicilská červená, Indigniente, a z Moravy: homolková a baňatá

9 Rzivé plody ze západní Francie. Snímky V. Hrdouška, pokud není uvedeno jinak

Snad ve všech oblastech výskytu oskeruší můžeme pozorovat tvarovou variabilitu plodů. Pilotní studie tvaru malvic proběhla v jižní Itálii v r. 1998 a vedla k rozlišení 6 typů: zploštělý, kulovitý, hruškovitý, kónický, vejčitý a elipsovitý (Bignami 1998). Dominujícím typem plodů z tohoto výzkumu byl typ kónický, hojně zastoupeny byly také vejčité a hruškovité (Bignami a Imazio 2008). Toto rozdělení potvrdily i další výzkumy v Evropě, které rovněž ukazují na velkou tvarovou rozmanitost. Často i na jednom stromě můžeme pozorovat plody odlišných tvarů.

Během mapování oskeruší v hraničním pohoří Bílých Karpat bylo nalezeno 472 stromů. Tvarová variabilita byla hodnocena podle citované italské studie, s výjimkou 10 % stromů, u kterých se opakovaně nepodařilo plody objevit. Nejčastějšími byly kónické (37,1 %) a hruškovité (32,7 %). Všechny ostatní kategorie byly zastoupeny 21,1 %, elipsovitý tvar byl zaznamenán pouze u jediného stromu.

Kromě toho existují i různé barevné formy. Na Moravě převažují kónické a hruštkovité s červeným líčkem. Některé oskeruše rostoucí nad Bzencem a u Litoměřic mají jasně žluté plody. V Lednici na Moravě roste dokonce jedinec s bronzové zbarvenými malvicemi. V Maďarsku byly při mapování nalezeny také plody tmavě červené a formy s bronzovou barvou slupky (Végyvári 2000). V Německu pak byly zjištěny v okolí města Kronberg kromě běžných typů varianty bronzové barvy bez líčka nebo s hrubou kožovitou slupkou. Ve Francii jsou popisovány plody, jejichž slupka nese růžový nádech (Moine 2009). Obecně bývají s načervenalým líčkem častější, zatímco čistě žluté, červenofialové nebo bronzově zbarvené jsou daleko vzácnější.

Lze rozlišit dva základní typy oskeruší – plané lesní a kulturní ovocné (Hrdoušek a kol. 2003, Uherková 2013). Stromy v lesích jihovýchodní Moravy mají většinou plody malé, kulovité či protáhle kulovité, zelené bez žlutého nádechu a s nevýrazným červeným líčkem, o průměru do 1,5 cm a hmotnosti do 7 g.

U kulturních ovocných typů oskeruší, které zplauňují i v lesích, jsou tvaru kulovitého až protáhle hruškovitého, většinou se žlutým až červeným líčkem. Průměr většiny z nich přesahuje 1,5 cm. Za velkoplodé odrůdy považujeme stromy s převažujícími malvicemi o průměru 3 cm a hmotností přes 10 g. Což dokládají výzkumy z jihovýchodní Evropy, kdy Zoltán Kárpáti rozlišuje plané typy oskeruší s plody velkými 1,5–2 cm; jedince s plody o průměru 3 cm

a více považují za kulturní. György Végvári (2000) uvádí, že plody stromů v otevřené krajině jsou průměrně větší než 1,5 cm, což je výsledek cílené selekce člověkem. Toto základní rozdělení potvrzují i historické údaje. Henri-Louis Duhamel du Monceau ve svém Pojednání o ovocných stromech z r. 1765 popisuje dvě kategorie oskerušů: sativa pro roubování a silvestris, která se neroubuje.

● Vzácné ovoce – místní kulturní typy

Během staletí lidské kultivace byly selektovány zajímavé typy oskeruše, proto dnes nalezneme v každém regionu místní typy. Roubování na oskerušové semenáče je úspěšné (75–95 % ujmoutí rouby), proto by do několika let mohly být namnoženy odrůdy atraktivní pro veřejnost. Bohužel na našem území stále převládá pěstování semenáčů, u nichž bývá kvalita i množství plodů vždy nejistá.

Kvalitu přitom můžeme hodnotit podle pomologických parametrů. Pilotní pomologické posouzení kulturních typů oskeruše – strom pro novou Evropu (2014). Níže uvádíme nejzajímavější a nejnovější poznatky. Zvýšená pozornost byla věnována opět jihovýchodní Moravě, kde existuje dlouhodobá tradice pěstování oskeruší jako ovocného stromu. Proto právě zde byly vybrány typy, které se jeví nadějně pro další kultivaci:

- pupkatá – hmotnost plodů 15–25 g, kulovitý tvar, zralá v září;
- homolková – 15–25 g, kónická, září, barevné typy Červenka, Žlutice, Zelenka;
- soudkovitá – 12–20 g, kulovitá, druhá polovina srpna;
- červenající – 12–20 g, kulovitá až kónická, doba zralosti říjen.

Největší variabilita kulturních typů byla zjištěna v jižní Itálii. Některé z níže uvedených odrůd mohly být předky **našich kulturních typů (jde o několik velkoplodých stromů z regionu jihovýchodní Moravy), protože vykazují řadu společných znaků.** Mezi lokální odrůdy, které jsou pomístně v jižní Itálii stále množeny roubováním, patří: Indigniente – hmotnost

plodů 22–27 g, tupě kónický tvar, zralé na konci září; Capitane – 20–33 g, kónický, říjen; Pannelle – 30–40 g, kulovitý, začátek září; Parrocchiane – 20–25 g, hruškovitý, listopad.

V okolí Vesuvu a na Sicílii byly v letech 2014–17 zjištěny i další zajímavé velkoplodé typy – Velká neapolská Parrocchiane, Sicilská žlutá Parrocchiane a Sicilská červená.

Oproti jižní Itálii mají francouzské oskeruše převažující původ v semenáčích. Z více než 700 sledovaných stromů, z nichž většina patří ke kulturním typům, jsou doloženy pouze dva roubované stromy, zato velkého vzrůstu i relativně rozměrných plodů. Odrůdy zde nejsou rozlišovány. Mezi zajímavé typy ve Francii se dále řadí velkoplodé rzivé oskeruše s hmotností plodů 20–35 g, kulovitě až kónického tvaru, zralé v září; velké žluté – 15–25 g, kónické, říjen; a nově objevený genotyp Pařížská – 25–45 g, kulovitě až kónické, listopad.

V Německu se rovněž v posledních letech věnují vyhledávání a množení velkoplodých kulturních typů, mezi nejcennější patří Sossenheimer Riesen o hmotnosti plodů 25–40 g, kónického tvaru, zralých v září, a Red Spätling – 20–30 g, kulovitě až kónické, dozrávající v září.

Další zajímavé typy pocházejí z Krymu, kde ovšem podle posledních zpráv došlo ke zničení genofondových sbírek. Naopak na Balkáně, jenž někteří autoři považují za centrum výskytu, zatím nebyly nalezeny zajímavé velkoplodé typy (Chorvatsko, Srbsko), nebo výsledky ještě nebyly publikovány (Bulharsko, Turecko). Na podrobnější průzkum také čeká území Španělska a Portugalska.

Budoucnost oskeruší

V rámci projektu Oskeruše strom pro novou Evropu byla uspořádána v r. 2015 mezinárodní konference, kde se sešli zástupci z pěti zemí. Uvádíme výňatek ze závěrů k ochraně oskeruší v Evropě: „Na většině území areálu rozšíření je oskeruše ohrožený druh. Oskeruše je typický strom mizějící tradiční mozaikové zemědělské krajiny a pro svou dlouhověkost může spoluvytvářet cenný biotop. Minimální velikost dlouhodobě udržitelné populace je 50 plodných oskeruší, které si vyměňují mezi sebou genetickou informací. Vzdálenost mezi jedinci by neměla být větší než 0,5 až 2 km. Dobré hospodaření v krajině by mělo podpořit přežití plodných stromů a sledovat udržitelnou početní i věkovou skladbu pro budoucnost. Tyto zájmy je potřeba sledovat již při tvorbě krajinných či územních plánů (např. v tvorbě prvků Územního systému ekologické stability v ČR).“

Do budoucnosti nestačí pouze zachovat stávající jedince, je třeba udržet gene-

tický co nejpestřejší variabilitu pro přežití druhu. Konzervace *in situ* má uchovat genetické zdroje jako součást ekosystémů na místě jejich původního výskytu. Podtypem je pěstování v sadech, vinicích apod. (*on farm*) možná konzervaci dynamickou, neboť přispívá k dalšímu vývoji populací v souladu s prostředím. Konzervace *ex situ* je uchování genetického materiálu v nepůvodních podmínkách – např. genetická banka semen, nebo genový sad ve vhodném prostředí pro pěstování. Výsadby jsou založeny tak, aby reprezentovaly **určitou část genofondu v určitém areálu výskytu** oskeruše. Jedinci zde vysazení budou sloužit v budoucnu jako zdroj kvalitního genetického materiálu pro vegetativní i generativní množení a případnou reintrodukci. Pro doplňování genetického materiálu, množení a návrat stromů do původních lokalit slouží následující genové sady a aleje: Česká republika – Průhonice, Holovousy, Lednice, Židlochovice, Uherské Hradiště a Tvarožná Lhota; Slovensko – Skalica, Dolné Plachtince a Geberanica (při Technické univerzitě) u Zvolenu; Maďarsko – Pilismarót; Německo – Kronberg, Ockstadt; Rakousko – Oberursel, Klosterneuburg, Weiden am See atd.

Záchranou různorodého genofondu můžeme podpořit zájem o vzácný lesní druh nejen z ochranných důvodů, ale zároveň jako zdroj kvalitního tvrdého dřeva (špičkové předměty ve vinařství (špičkové lisů), mlýnářství (zuby kol) apod. Oskeruše lze navíc studovat z hlediska odolnosti k suchu v kulturní i městské krajině. Nejzajímavější se ale jeví záchrana variability velkoplodých kulturních typů vhodných ke konzumaci. Věříme, že v blízké budoucnosti dojde k podrobnějšímu zmapování a pomologické péči o kulturní typy oskeruší a jejich další šíření, aby byla tato důležitá dřevina zachována pro další generace.

Článek vychází z publikace Oskeruše – strom pro novou Evropu (V. Hrdoušek a kol. 2014, Petr Brázda – vydavatelství, ve spolupráci s Místní akční skupinou Strážnicko, projekt Venkovské tradice v krajině II).

Seznam použité literatury uvádíme na webové stránce Živý.